

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ УКРАЇНИ**

ФАКУЛЬТЕТ ЗДОРОВ'Я, ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І ТУРИЗМУ

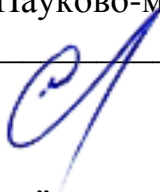
КАФЕДРА СПОРТИВНОЇ МЕДИЦИНИ

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
(протокол № 1 від 27.08.2020)

Голова Науково-методичної ради

_____ М. В. Дутчак

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

рівень вищої освіти: третій (освітньо-науковий)

спеціальність: 227 Фізична терапія, ерготерапія

код дисципліни в освітньо-науковій програмі: ВК 7

мовна навчання: українська

Київ – 2020

Розробники:

Шматова Олена Олександрівна, кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент кафедри спортивної медицини, R_shmatov@ukr.net

Футорний Сергій Михайлович, доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор, завідувач кафедри спортивної медицини, sergfut@gmail.com

РЕКОМЕНДОВАНО:

Кафедрою спортивної медицини
(засідання кафедри 14 серпня 2020 р., протокол № 11)

Завідувач кафедри

професор С.М.Футорний

ПОГОДЖЕНО:

Проректор з науково-педагогічної роботи

О. В. Борисова

Начальник навчально-методичного відділу

С. І. Попович

Начальник відділу забезпечення якості вищої освіти

О. І. Рудешко

Завідувач відділу докторантури та аспірантури

Л. В. Денисова

Анотація навчальної дисципліни. Дисципліна спрямована на формування визначених освітньо-професійною програмою загальних та фахових компетентностей, зокрема здатність виявляти та формулювати наукові проблеми, планувати та виконувати оригінальні дослідження, отримувати результати, які дозволяють переосмислити наявні та створити нові цілісні знання та/або професійні практики у фізичній терапії, ерготерапії та дотичних до них міждисциплінарних напрямках. Обсяг дисципліни – 4 кредити ЄКТС. Основні теми: комплексна оцінка стану здоров'я різних категорій населення; основи безпекових стратегій в охороні здоров'я; психо-гігієнічні основи оптимізації повсякденної діяльності людини; методи оцінки потреб громади у сфері здоров'я; роль здорового способу у збереженні і зміцненні громадського здоров'я; організація охорони здоров'я в Україні; основи здоров'язберігаючих технологій; профілактичне спрямування у громадському здоров'ї Підсумкова оцінка формується з урахуванням результатів поточного контролю.

Abstract of the discipline. The discipline is aimed at the formation of general and professional competences defined by the educational and professional program, including the ability to identify and formulate scientific problems, plan and perform original research, obtain results that make it possible to reconsider existing and create new holistic knowledge and / or professional practices in physical therapy, physical therapy and the interdisciplinary lines. Discipline - 4 ECTS credits. Main topics: comprehensive assessment of the health status of different categories of the population; basics of safety strategies in healthcare; psycho-hygienic bases of optimization of daily human activity; methods for assessing community health needs; the role of a healthy way in maintaining and promoting public health; organization of healthcare in Ukraine; basics of health-saving technologies; prevention in public health The final assessment is based on the results of ongoing monitoring.

Мета навчальної дисципліни – формування визначених освітньо-професійною програмою загальних та фахових компетентностей, здатності виявляти та формулювати наукові проблеми, планувати та виконувати оригінальні дослідження, отримувати результати, які дозволяють переосмислити наявні та створити нові цілісні знання та/або професійні практики у фізичній терапії, ерготерапії та дотичних до них міждисциплінарних напрямках.

Перелік компетентностей, які формуються під час вивчення навчальної дисципліни відповідно до освітньо-професійної програми «Громадське здоров'я» для третього(освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю 227 Фізична терапія, ерготерапія галузі знань 22 Охорона здоров'я.

Шифр	Компетентності
Загальні компетентності	
ЗК 01	Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
ЗК 03	Здатність розвиватися, вчитися і володіти актуальними знаннями.
Фахові компетентності спеціальності	
СК 02	Здатність виявляти та формулювати наукові проблеми, планувати та виконувати оригінальні дослідження, отримувати результати, які дозволяють переосмислити наявні та створити нові цілісні знання та/або професійні практики у фізичній терапії, ерготерапії та дотичних до них міждисциплінарних напрямках.

Обсяг навчальної дисципліни – 4 кредити ЄКТС, які розподіляються у годинах:

Форми навчання	Види навчальних занять			Самостійна робота	Разом
	лекції	практичні	Разом		
Денна	14	26	40	80	120
Заочна	4	8	12	108	120

Статус навчальної дисципліни: вибіркова.

Передумови для вивчення навчальної дисципліни: успішне опанування такими навчальними дисциплінами на попередніх рівнях вищої освіти: як «Основи медичних знань», «Гігієна та основи екології», «Основи загальної патології», «Громадське здоров'я»; на третьому рівні вищої освіти: «Філософія і методологія науки», «Методи багатомірної статистики в аналізі результатів наукових досліджень», «Управління дослідницькими проектами».

Програма навчальної дисципліни.

Тематичний план навчальної дисципліни

Номер і назва теми	Кількість годин							
	денна форма навчання				заочна форма навчання			
	усього	у тому числі			усього			
		л.	прак.	с. р.		л.	прак.	с. р.
Тема 1. Комплексна оцінка стану здоров'я різних категорій населення	16	2	4	10	16	1	1	14

Тема 2. Основи безпекових стратегій в охороні здоров'я	16	2	4	10	16		1	15
Тема 3. Психогігієнічні основи оптимізації повсякденної діяльності людини	16	2	2	10	16		1	15
Тема 4. Методи оцінки потреб громади у сфері здоров'я	16	2	4	10	16	1	1	14
Тема 5. Роль здорового способу у збереженні і зміцненні громадського здоров'я.	16	2	4	10	16		1	15
Тема 6. Організація охорони здоров'я в Україні.	14	2	2	10	14	1	1	12
Тема 7. Основи здоров'язберігаючих технологій	14	2	2	10	14		1	13
Тема 8. Профілактичне спрямування у громадському здоров'ї	18	0	4	10	14	1	1	12
Всього годин:	120	14	26	80	120	4	8	108

Зміст навчальної дисципліни за темами

Тема 1. Комплексна оцінка стану здоров'я різних категорій населення

Визначення поняття, предмет і об'єкт громадське здоров'я. Правові засади охорони здоров'я. Постанова КМ України від 28 грудня 2000 р. N 1907 «Про моніторинг стану здоров'я населення, діяльності та ресурсного забезпечення закладів охорони здоров'я»

Загальні принципи й основні завдання громадського здоров'я. Універсальна формула здоров'я (цілісність, відповідальність, компетентність). Комплекс демографічних показників: народжуваність, смертність (загальну, дитячу, перинатальну, вікову), середню тривалість майбутнього життя; показники захворюваності (загальної, за окремими

віковими групами, для інфекційних, хронічних неспецифічних захворювань, окремих видів захворювань, захворюваності з тимчасовою втратою працездатності та т. д.)

Методика розрахунку інтегрального індексу здоров'я. Визначення рівня здоров'я дорослої здорової людини (валеометрія).

Тема 2. Основи безпекових стратегій в охороні здоров'я

Система охорони здоров'я як структурний елемент

Національної безпеки України. Безпека пацієнтів – як проблема вітчизняної системи охорони здоров'я.

Міжнародні стандарти охорони здоров'я та безпеки праці в Україні

Роль інфекційних хвороб у сучасному суспільстві. Біобезпека, біозахист, біоетика: сучасний стан в Україні та світі.

Поняття про епідемію та пандемію. Порядок організації протиепідемічних заходів. Поняття про карантин. Правові основи введення карантину.

Тема 3. Психогігієнічні основи оптимізації повсякденної діяльності людини

Основні завдання психогігієни. Аналіз нервово-психічного здоров'я населення. Розробка вікових стандартів розвитку психофізіологічних функцій та особливостей особистості. Вивчення характеру впливу чинників середовища на організм та їх нормування з урахуванням динамічних зрушень психофізіологічних та психологічних показників функціонального стану організму. Наукове обґрунтування ефективних заходів щодо запобігання зрушенням у нервово-психічному стані. Психологічні проблеми громадського здоров'я в кризових і екстремальних соціальних ситуаціях. Механізми збереження здоров'я при стресах і адаптації. Шляхи збереження та зміцнення психічного та соматичного здоров'я.

Тема 4. Методи оцінки потреб громади у сфері здоров'я

Визначення рівня потреби громади у сфері здоров'я. Використання сучасних технологій у формуванні мотивацій до здорового способу життя. Освітня політика з питань формування здорового життя молоді. Організація адресної інформації, освіти та комунікації вразливим групам населення.

Розробка просвітницьких програм/тренінгів із питань збереження здоров'я.

Репродуктивне здоров'я чоловіків та жінок. Гендерні аспекти формування та збереження здоров'я. Здоров'я населення різних вікових груп: підлітків, молоді людей працездатного віку, людей похилого віку тощо.

Тема 5. Роль здорового способу життя у збереженні і зміцненні громадського здоров'я

Поняття біоритмології та хроногігієни їх практичне значення.

Періодичність чергування станів і коливань інтенсивності фізіологічних реакцій організму. Класифікації найпоширеніших біологічних ритмів. Десинхроноз — як вид хронопатології. Форми десинхрозів.

Поняття здорового способу життя в історичному аспекті. Загальні підходи до визначення політики сприяння здоров'ю та здорового способу життя в законодавстві України. Правові засади охорони здоров'я.

Тема 6. Організація охорони здоров'я в Україні

Сучасна світова та європейська політика і стратегія в сфері охорони здоров'я. Системи охорони здоров'я у світі. Діяльність Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), міжнародних та національних організацій по громадській охороні здоров'я. Реальний стан політики сприяння покращенню здоров'я в Україні. Законодавче та нормативне забезпечення діяльності з сприяння покращенню здоров'я: вітчизняний та закордонний досвід.

Тема 7. Основи здоров'язберігаючих технологій

Поняття “здоров'язберігаючі технології” та їх класифікації.

Здоров'язбережувальні технології (профілактичні щеплення, забезпечення рухової активності, вітамінізація, організація збалансованого харчування). Оздоровчі технології (фізична підготовка, фізіотерапія, ароматерапія, загартовування, гімнастика, масаж, фітотерапія, арт-терапія). Навчання здоров'ю (включення відповідних тем до програми навчальних дисциплін). Виховання культури здоров'я (діяльність валеологічних гуртків та клубів, додаткові заняття, виховні заходи, спортивні змагання, розваги, конкурси, вікторини тощо).

Тема 8. Профілактичне спрямування у громадському здоров'ї.

Ознайомлення з правовими та організаційними основами профілактики хронічних неінфекційних захворювань. Медико-соціальне значення хронічних неінфекційних захворювань і стратегії боротьби з ними в Україні і світі.

Фактори ризику неінфекційних захворювань, їх корекція та оцінка загального ризику.

Тематика практичних занять

Номер і назва теми дисципліни	Номер і назва теми практичних занять	Кількість годин	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Тема 1. Комплексна оцінка стану здоров'я різних категорій населення	1. Моніторинг популяційних процесів здоров'я	2	0,5
	2. Методика розрахунку інтегрального індексу	2	0,5

	здоров'я		
Тема 2. Основи безпекових стратегій в охороні здоров'я	3. Роль інфекційних хвороб у сучасному суспільстві поняття біобезпеки та біотероризму	2	0,5
	4. Роль санітарно-епідеміологічної служби в громадському здоров'ї	2	0,5
Тема 3. Санітарно-гігієнічні та психогігієнічні основи оптимізації повсякденної діяльності людини	5. Методи комплексної оцінки нервово-психічного здоров'я населення	2	1
Тема 4. Методи оцінки потреб громади у сфері здоров'я	6. Аналіз шляхів поширення інформації щодо збереження здоров'я	2	0,5
	7. Гендерні підходи до формування складових здоров'я	2	0,5
Тема 5. Роль здорового способу у збереженні і зміцненні громадського здоров'я.	8. Біоритмологія та хроногігієна як складові здорового способу життя	2	0,5
	9. Політика здорового способу життя в законодавстві України	2	0,5
Тема 6. Організація охорони здоров'я в Україні.	10. Теоретичні засади організації охорони здоров'я в Україні	2	1
Тема 7. Основи здоров'язберігаючих технологій	11. Роль фізичної терапії у профілактиці неінфекційних захворювань	2	1
Тема 8. Профілактичне спрямування у громадському здоров'ї.	12. Медико соціальне значення профілактики хронічних неінфекційних хвороб	4	1
Всього годин:		26	8

Завдання для самостійної роботи студентів

Номер і назва теми дисципліни	Завдання	Кількість годин	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Тема 1. Комплексна оцінка стану здоров'я різних категорій населення	1. Виконання розрахункової роботи з визначення основних показників здоров'я населення	4	4
	2. Підготовка до практичного заняття з теми 1.	3	5
	3. Підготовка до практичного заняття з теми 2.	3	5
Тема 2. Основи безпекових стратегій в охороні здоров'я	4. Складання схеми причинно-наслідкових чинників здоров'я	4	5
	5. Підготовка до практичного заняття з теми 3.	3	5
	6. Підготовка до практичного заняття з теми 4.	3	5
Тема 3. Психогігієнічні основи оптимізації повсякденної діяльності людини	7. Розробка схеми адаптації ритмічних структур організму до вимог навколишнього середовища	6	8
	8. Підготовка до практичного заняття з теми 5.	4	7
Тема 4. Методи оцінки потреб громади у сфері здоров'я здоров'я.	9. Підготовка доповіді на тему: Вплив засобів масової інформації та рекламно-інформаційних технологій на формування здорового способу життя молоді людини.	4	4
	10. Підготовка до практичного заняття з теми 6.	3	5
	11. Підготовка до практичного заняття з теми 7.	3	5
Тема 5. Роль здорового способу у збереженні і зміцненні громадського	12. Моделювання та впровадження програм по формуванню здорового способу життя в учнівському та студентському середовищі.	4	5
	13. Підготовка до практичного заняття з теми 8.	3	5
	14. Підготовка до практичного заняття з теми 9.	3	5

Тема 6. Організація охорони здоров'я в Україні.	15. Опрацювання теоретично-правових засад охорони здоров'я в Україні.	6	6
	16. Підготовка до практичного заняття з теми 10.	4	6
Тема 7. Основи здоров'язберігаючих технологій	17. Використання інтерактивних форм в освітньо-профілактичній роботі заради здоров'я.	6	6
	18. Підготовка до практичного заняття з теми 11.	4	7
Тема 8. Профілактичне спрямування у громадському здоров'ї.	19. Аналіз профілактичної ролі громади (територіальної спільноти чи об'єднання за інтересами) у формуванні здоров'я населення.	6	6
	20. Підготовка до практичного заняття з теми 12.	4	6
Всього годин:		80	108

Очікувані результати навчання з дисципліни: усвідомлення основних проблем, які стосуються громадського здоров'я, забезпечення оволодіння студентами системою теоретичних знань і практичних умінь та навичок, необхідних фізичному терапевту при здійсненні професійної діяльності в реабілітаційних закладах для ефективної реалізації завдань щодо збереження і зміцнення здоров'я та профілактика найпоширеніших захворювань серед населення завдяки:

- **знанням:** основних напрямків та проблем наукових досліджень у громадському здоров'ї;
- структуру науково-дослідних, лікувально-профілактичних закладів і закладів громадського здоров'я;
- методи первинної та вторинної профілактики;
- принципи медичної деонтології та етики, необхідні в повсякденній фахово- реабілітаційній і профілактичній діяльності реабілітолога;
- правила техніки безпеки, професійної безпеки в практичній діяльності реабілітолога;

умінням:

- обґрунтовувати програму моніторингу у сфері здоров'я;
- здійснювати інтерпретацію отриманих даних;

- обґрунтовувати та розробляти план стратегії чи програми громадського здоров'я;
- використати отримані знання під час оформлення наукової роботи.

Перелік програмних результатів навчання, яких досягають під час вивчення навчальної дисципліни відповідно до освітньо-професійної програми «Фізична терапія, ерготерапія» третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю 227 Фізична терапія, ерготерапія галузі знань 22 Охорона здоров'я.

Шифр	Програмні результати навчання
ПР 01	Демонструвати знання концептуальних та методологічних засад розв'язання наукових проблем у фізичній терапії, ерготерапії та дотичних міждисциплінарних напрямках.
ПР 02	Самостійно аналізувати фундаментальні та прикладні наукові роботи провідних вчених і наукових шкіл у галузі дослідження, порівнювати варіанти удосконалення системи фізичної терапії та/або ерготерапії, розв'язувати завдання та вирішувати проблеми у контексті сучасних викликів.
ПР 04	Здійснювати пошук, обробку та аналіз отриманих емпіричних даних, використовувати сучасні статистичні методи аналізу даних великого обсягу та/або складної структури, спеціалізовані бази даних та інформаційні системи.

Порядок оцінювання результатів навчання з дисципліни

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни формується з урахуванням результатів поточного контролю.

Протягом семестру здобувач вищої освіти може отримати максимальну кількість балів – 100 як суму балів за результатами поточного контролю на практичних заняттях та під час консультацій науково-педагогічних працівників з тем, на які не передбачено аудиторних годин. Робочою програмою навчальної дисципліни для студентів заочної форми навчання, або в установленому порядку з тем, заняття з яких було пропущено здобувачем вищої освіти. Використовуються такі форми поточного контролю та розподіл балів, які може отримати студент за тему:

Номер і назва теми практичних занять	Засоби оцінювання	Кількість балів за тему
1. Моніторинг популяційних процесів здоров'я	Експрес-контроль.	5
2.Методика розрахунку інтегрального індексу здоров'я	Розрахункова робота	5
3. Роль інфекційних хвороб у	Експрес-контроль.	10

сучасному суспільстві поняття біобезпеки та біотероризму	Реферат, доповідь та презентації на задану тему та їх обговорення.	
4. Роль санітарно-епідеміологічної служби в громадському здоров'ї	Експрес-контроль. Ессе. Схеми.	10
5. Методи комплексної оцінки нервово-психічного здоров'я населення	Експрес-контроль. Конспект.	5
6. Аналіз шляхів поширення інформації щодо збереження здоров'я	Експрес-контроль. Презентації. Кейси.	10
7. Гендерні підходи до формування складових здоров'я	Експрес-контроль. Реферат, доповіді та презентації на задану	10
8. Біоритмологія та хроногігієна як складові здорового способу життя	Схеми. Доповіді. Хронологічні карти.	10
9. Політика здорового способу життя в законодавстві України	Експрес-контроль. Конспект.	5
10. Теоретичні засади організації охорони здоров'я в Україні	Експрес-контроль.	5
11. Роль фізичної терапії у профілактиці неінфекційних захворювань	Експрес-контроль. Реферат, доповіді та презентації на задану тему.	10
12. Медико соціальне значення профілактики хронічних неінфекційних хвороб	Експрес-контроль. Реферат, доповіді та презентації на задану тему.	15
Усього:		100

Лектор під час завершення лекції з теми дисципліни знайомить здобувачів вищої освіти з відповідними завданнями для самостійної роботи та темами практичних занять.

Перед початком практичного заняття науково-педагогічний працівник ознайомлює здобувачів вищої освіти із формами поточного контролю, які будуть застосовуватись, і кількістю балів, які вони можуть отримати. Під час завершення кожного заняття кожному присутньому здобувачу вищої освіти оголошується кількість отриманих ним балів.

Здобувач вищої освіти, який протягом семестру отримав менше 34 балів, до заліку не допускається, і може в установленому порядку пройти повторне вивчення цієї дисципліни.

Заліки проводяться у порядку, визначеному у «Положенні про організацію освітнього процесу» в університеті.

У ході викладання дисципліни використовують такі методи: монологічний (виклад теоретичного матеріалу у формі лекції); демонстраційний (виклад матеріалу з прийомами показу); діалогічний (виклад матеріалу у формі бесіди з питаннями і відповідями); евристичний (частково-пошуковий) (під керівництвом викладача аспіранти міркують, вирішують питання, що виникають, аналізують, узагальнюють, роблять висновки і вирішують поставлене завдання); проблемний (викладач ставить проблему і доказово розкриває шляхи її вирішення); дослідницький (аспіранти самостійно здобувають знання в процесі вирішення проблеми, порівнюючи різні варіанти); програмоване (організація аудиторної та самостійної роботи аспірантів здійснюється індивідуально під контролем спеціальних технічних засобів).

Методи навчання: пояснювально-демонстраційний, репродуктивний, частково-пошуковий, дослідницький, метод проблемного викладання, комунікативний з елементами рольової та ділової гри, метод навчальних проектів. Інноваційні способи і методи, що використовуються в освітньому процесі, засновані на застосуванні сучасних досягнень науки та інформаційних технологій, спрямовані на підвищення якості підготовки шляхом розвитку в аспірантів “soft-skills” (творчих здібностей, креативності, комунікації, роботи в групі і самостійно); націлені на активізацію творчого потенціалу та самостійності аспірантів і можуть реалізовуватися на базі інноваційних структур (наукових лабораторій, центрів, підприємств і організацій тощо).

Методи контролю: усний (виступи на практичних заняттях, круглих столах, індивідуальні презентації, групове обговорення, усний захист проектів), письмовий (вправи, проектні завдання, наукові реферати), поточний, модульний та семестровий контроль.

Засоби діагностики успішності навчання: індивідуальні завдання та вправи для аудиторної та самостійної роботи, перелік тем для обговорення, індивідуальні завдання, комплекти завдань для поточного, модульного та підсумкового контролю.

Індивідуальні завдання

Метою виконання індивідуального завдання (домашня контрольна робота) є демонстрація набутих знань та умінь у сфері громадського здоров'я, визначення показників рівня здоров'я, впровадження здоров'язберігаючих технологій в практичну діяльність. Бажано, щоб результати роботи були пов'язані з темою дисертаційної роботи, що доцільно узгодити з науковим керівником.

Види навчальних занять: лекційне, практичне, консультація.

Методичне забезпечення

1. Навчальні видання:
2. Наочний матеріал.

**Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна (за потребою).
Використання аудиторного фонду кафедри спортивної медицини.**

Рекомендовані джерела інформації:

1. Громадське здоров'я: підруч. для студ. вищ. мед. навч. закл. / [В. Ф. Москаленко, О. П. Гульчій, Т. С. Грузева та ін.] ; за ред. В. Ф. Москаленка. – 3-тє вид. – Вінниця : Нова книга, 2013. – 560 с.
2. Посібник із соціальної медицини та організації охорони здоров'я / За ред. Ю.В.Вороненка.- К.: Здоров'я,2002.-360 с.
3. Соціальна медицина та організація охорони здоров'я: Підручник для поза аудиторної самостійної підготовки до практичних занять / За ред. В.В.Рудня.-Львів,2004.-595 с.
4. Голяченко О.М. Соціальна медицина та організація охорони здоров'я.- К.: Медицина,2011.-208 с.
5. Громадське здоров'я і громадське медсестринство / Є.А.Склярів, М.Б.Шегедин, Б.Б.Лемішко та ін..-К.:Медицина,2008.-224 с.
6. Громадські ради в системі охорони здоров'я: створення і робота: Метод.посіб./ В.В.Глуховський, О.В.Ангелов, О.Д.Кравецький, Г.О.Слабкий.-Миколаїв:Дизайн і поліграфія,2008.-124 с.
7. Менеджмент в охороні здоров'я: навчально методичний посібник / за ред. Ю. В. Вороненка – К.: НМАПО, 2014.– 367 с.
8. Методика аналізу стану здоров'я населення та діяльності лікувально-профілактичних закладів адміністративних територій: методичні рекомендації / М. В. Голубчиков та ін. – К.: МОЗ України, 2011. – 45 с.
9. Управління охороною здоров'я (для післядипломної освіти): Навчально-методичний посібник / за ред. Ю. В. Вороненка – К.: НМАПО, 2010.– 3670 с.
10. Біостатистика : підручник / [В. Ф. Москаленко, О. П. Гульчій, М. В. Голубчиков та ін.]; за ред. В. Ф. Москаленка. – К.: Книга плюс, 2009. – 184 с.
11. Нові технології навчання менеджменту в медицині. Навчальний посібник / За заг. ред. Ю.В.Вороненка, Н.Г.Гойди, О.П.Мінцера, М. Мітчелла. – К: Книга плюс. 2009. – 416 с.
12. Методика аналізу стану здоров'я населення та діяльності лікувально-профілактичних закладів адміністративних територій: методичні рекомендації / М. В. Голубчиков та ін. – К.: МОЗ України, 2011. – 45 с.
13. Управління охороною здоров'я (для післядипломної освіти): Навчально-методичний посібник / за ред. Ю. В. Вороненка – К.: НМАПО, 2010.– 3670 с.
14. Біостатистика : підручник / [В. Ф. Москаленко, О. П. Гульчій, М. В.

- Голубчиковта ін.]; за ред. В. Ф. Москаленка. – К.: Книга плюс, 2009. – 184 с.
15. Нові технології навчання менеджменту в медицині. Навчальний посібник / За заг. ред. Ю. В. Вороненка, Н. Г. Гойди, О. П. Мінцера, М. Мітчелла. – К.: Книга плюс. 2009. – 416 с.
  16. Методика аналізу стану здоров'я населення та діяльності лікувально-профілактичних закладів адміністративних територій: методичні рекомендації / М. В. Голубчиков та ін. – К.: МОЗ України, 2011. – 45 с.
  17. Управління охороною здоров'я (для післядипломної освіти): Навчально-методичний посібник / за ред. Ю. В. Вороненка – К.: НМАПО, 2010. – 3670 с.
  18. Біостатистика : підручник / [В. Ф. Москаленко, О. П. Гульчій, М. В. Голубчиков та ін.]; за ред. В. Ф. Москаленка. – К.: Книга плюс, 2009. – 184 с.
  19. Нові технології навчання менеджменту в медицині. Навчальний посібник / За заг. ред. Ю. В. Вороненка, Н. Г. Гойди, О. П. Мінцера, М. Мітчелла. – К.: Книга плюс. 2009. – 416 с.